

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

БАБЧИНСЬКА ТЕТЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 343.139 (477)

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ВІДПОВІДНО
ДО ВИМОГ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ**

Спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2020

Дисертацією є рукопис.

Дисертація виконана на кафедрі кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
СМИРНОВ Максим Іванович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ТІТКО Іван Андрійович,
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінально-правових дисциплін;

кандидат юридичних наук
ТЕТЕРЯТНИК Ганна Костянтинівна,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри кримінального процесу

Захист відбудеться « ____ » _____ 2020 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Національного університету «Одеська юридична академія» (65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23).

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Академічна, 2.

Автореферат розісланий « ____ » _____ 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Лагутіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Набрання чинності Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 року (далі – КПК України) ознаменувалося впровадженням кардинально нових підходів до нормативного забезпечення реалізації особою права на захист, що ґрунтуються на загальновизнаних міжнародно-правових стандартах змагального кримінального судочинства.

Водночас тривала практика застосування оновленого кримінального процесуального законодавства демонструє необхідність пошуку нових, доктринально обґрунтованих напрямків удосконалення механізмів забезпечення права на захист у кримінальному провадженні. Свідченням цього є численні зміни та доповнення, які були внесені до КПК України протягом останніх років, спрямовані на розширення прав сторони захисту при проведенні слідчих (розшукових) дій, можливостей оскарження стороною захисту рішень, дій та бездіяльності слідчого, прокурора, посилення процесуальної відповідальності за порушення прав сторони захисту при здійсненні кримінального провадження тощо.

Втім, такі позитивні зрушення у зазначеній царині відзначаються поодинокістю, несистемністю та відсутністю концептуальної єдності, що значно актуалізує необхідність їх наукового осмислення.

В сучасний період одним із основних напрямків розвитку національного кримінального процесуального законодавства є приведення його у відповідність до загальновизнаних норм і принципів міжнародного права щодо забезпечення прав та свобод людини. Необхідність імплементації міжнародних стандартів у кримінальне судочинство зумовлена ратифікацією Україною низки міжнародно-правових актів, що визначають засади кримінальної процесуальної діяльності (Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р., Звід принципів захисту всіх осіб, що підлягають затриманню чи ув'язненню в якій би то не було формі від 09.12.1988 р., Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950 р. та ін.).

Наразі складний процес реформування кримінального процесуального законодавства відповідно до міжнародних стандартів триває, а вдосконалення інституту захисту є перспективним напрямком законодавчих перетворень у галузі кримінального судочинства.

Дослідженню забезпечення права на захист у кримінальному провадженні присвятили свої роботи такі вітчизняні вчені, як: А.А. Ахундова, О. Р. Балацька, А. М. Бірюкова, О. А. Банчук, Є. І. Виборнова, О. В. Винокуров, Т. Б. Вільчик, Т. В. Волошанівська, І. В. Гловюк, О. М. Дроздов, І. В. Дубівка, І. М. Зубач, О. В. Климович, С. О. Ковальчук, Т. В. Корчева, О. Ю. Костюченко, Р. О. Куйбіда, О. П. Кучинська, П. М. Маланчук, О. В. Малахова, Т. М. Мирошніченко, М. Г. Моторигіна, І. М. Одинцова, В. О. Попелюшко, Є. В. Смирнов, М. І. Смирнов, О. С. Старенький, М. М. Стоянов, Г. К. Тетерятник, І. А. Тітко, Т. І. Фулей, О. Г. Шило, О. Г. Шнягін, Б. І. Яворський, О. Г. Яновська та інші.

Ці питання розроблялися, зокрема, у дисертаціях на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: В. О. Попелюшка «Функція захисту в кримінальному судочинстві України: правові, теоретичні та прикладні проблеми» (2009 р.); І. В. Гловюк «Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації» (2016 р.), а також у дисертаційних дослідженнях на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: Є. І. Виборнової «Реалізація права на захист на стадії досудового слідства» (2009 р.); О. В. Малахової «Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні» (2016 р.); Є. В. Смирнова «Участь захисника в реалізації процесуальних прав підозрюваного (обвинуваченого) у кримінальному провадженні» (2016 р.); І. М. Одинцової «Ефективність інституту захисту в кримінальному процесі (вітчизняний досвід реформ та європейські стандарти)» (2017 р.); Т. В. Волошанівської «Засада забезпечення права на захист у кримінальному провадженні в контексті європейських стандартів справедливого судового розгляду» (2019 р.) та ін.

Водночас питання реалізації права на захист у кримінальному провадженні крізь призму системи міжнародних стандартів та її окремих складових ще не були предметом спеціального комплексного дослідження у вітчизняній науці кримінального процесуального права. Актуальність і своєчасність цієї дисертаційної роботи зумовлені також необхідністю вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства з метою приведення його у відповідність до міжнародних стандартів реалізації права на захист у кримінальному провадженні, а також правозастосовної практики в цій сфері.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Удосконалення сучасного кримінально-процесуального законодавства та забезпечення його ефективності в умовах правової реформи» на 2011–2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011–2015 рр. (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також у межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Динаміка кримінального процесуального законодавства України: досвід та перспективи» на 2016–2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у розробці наукової концепції реалізації права на захист у кримінальному провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів на основі аналізу міжнародно-правових актів, чинного кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування.

Відповідно до окресленої мети в дисертації вирішувалися такі завдання:
з'ясувати стан дослідження правової природи захисту у кримінальному провадженні;

визначити поняття, зміст та забезпечення права на захист у кримінальному провадженні;

визначити систему міжнародних стандартів реалізації права на захист у кримінальному провадженні;

охарактеризувати міжнародні стандарти реалізації права на захист при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження на предмет відповідності ним положень КПК України в цій сфері;

розглянути реалізацію права на захист під час ініціювання та проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій у контексті відповідності міжнародним стандартам;

з'ясувати реалізацію права на захист при здійсненні окремих процесуальних дій після повідомлення про підозру відповідно до вимог міжнародних стандартів;

охарактеризувати реалізацію права на захист при закінченні досудового розслідування в контексті відповідності норм КПК України міжнародним стандартам;

розглянути реалізацію права на захист під час підготовчого провадження в національній юридичній практиці відповідно до вимог міжнародних стандартів;

охарактеризувати реалізацію права на захист під час судового розгляду в суді першої інстанції в контексті дотримання міжнародних стандартів;

з'ясувати реалізацію права на захист під час перегляду судових рішень в національному законодавстві на предмет дотримання вимог міжнародних стандартів;

сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення КПК України в частині реалізації права на захист у кримінальному провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у зв'язку з реалізацією права на захист у кримінальному провадженні.

Предметом дослідження є реалізація права на захист у кримінальному провадженні України відповідно до вимог міжнародних стандартів.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є низка загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, вибір яких зумовлений метою, завданнями, об'єктом і предметом дослідження.

В основу дисертації покладено діалектичний метод дослідження правових явищ, за допомогою якого проблематика реалізації права на захист була досліджена в динаміці та взаємозв'язку з іншими процесуальними інститутами (розділи 1, 2, 3). Формально-логічний метод застосовувався при визначенні понять «право на захист», «міжнародні стандарти реалізації права на захист у кримінальному провадженні» (пп. 1.1, 1.2). Метод системно-структурного аналізу допоміг з'ясувати структуру права на захист у контексті міжнародних

стандартів і дозволив виокремити складові системи міжнародних стандартів реалізації права на захист (пп. 1.1, 1.2). Порівняльно-правовий метод дозволив співставити механізм забезпечення права на захист у кримінальному провадженні за міжнародно-правовими актами, актами кримінального процесуального законодавства України та окремих зарубіжних країн. Застосування методу теоретико-правового моделювання допомогло виявити недоліки правового регулювання реалізації права на захист і сформулювати конкретні пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України з урахування міжнародних стандартів та позитивного законодавчого досвіду окремих зарубіжних країн (пп. 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3).

Нормативну основу дисертації становлять: Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, акти кримінального та кримінального процесуального законодавства України й окремих зарубіжних країн.

Теоретичну основу дослідження складають наукові праці українських і зарубіжних учених із теорії права, міжнародного права, кримінального та кримінального процесуального права.

Емпіричну базу дослідження становлять 60 рішень ЄСПЛ, рішення Конституційного Суду України, постанови Верховного Суду, листи Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також 60 судових рішень, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень (2016–2020 рр.).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим у вітчизняній науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням реалізації права на захист у кримінальному провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів.

На підставі проведеного дослідження сформульовано такі положення та пропозиції, що мають наукову новизну:

вперше:

запропоновано з метою недопущення грубого порушення права сторони захисту на допит свідків сторони обвинувачення, а також удосконалення порядку використання показань з чужих слів у кримінальному провадженні визнавати показання з чужих слів недопустимим доказом у тому випадку, якщо вони направлені на встановлення обставин, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України (винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення);

запропоновано закріпити у нормах ст.ст 151, 156, 172, 193 КПК України обов'язок слідчого судді, суду з'ясовувати, чи було надано підозрюваному, обвинуваченому, його захиснику копію клопотання та матеріалів, що його обґрунтовують, у порядку, передбаченому ч. 2 ст. 150, ч. 2 ст. 155, ч. 2 ст. 184 КПК України, до початку розгляду клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешту майна і запобіжного заходу та відкладати судові засідання з розгляду

клопотання на час, визначений з урахуванням думки сторін, що є достатнім та необхідним для підготовки захисту в разі виявлення порушення порядку ознайомлення з відповідними матеріалами;

обґрунтовано необхідність доповнення статей 150, 151, 171, 184 КПК України нормою, згідно з якою у кримінальних провадженнях, в яких участь захисника є обов'язковою, відлік часу, що є достатнім для підготовки до захисту при розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, розпочинається з моменту вручення відповідних матеріалів захиснику;

аргументовано можливість використання показань, які були отримані під час досудового розслідування в порядку ст. 225 КПК України, під час судового розгляду лише в тому випадку, якщо суд встановить неможливість допиту такого свідка або потерпілого під час судового розгляду;

запропоновано поширити дію ч. 2 ст. 336 КПК України і на засудженого з метою недопущення його залучення до процесуальних дій у судовому засіданні в режимі відеоконференції без його добровільної згоди;

вдосконалено:

визначення поняття права на захист у кримінальному провадженні в частині розширення його суб'єктів і правомочностей, які складають структуру зазначеного права;

наукове положення про систему міжнародних стандартів реалізації права на захист у кримінальному провадженні через призму фундаментальних правомочностей сторони захисту щодо спростування підозри, обвинувачення, без забезпечення яких неможливо досягнути справедливого судочинства;

доктринальні положення про підстави визнання доказів, отриманих із порушенням права на захист, недопустимими в частині доповнення переліку зазначених підстав такою підставою, як докази, отримані під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи у зв'язку з порушенням процесуальних і професійних прав адвоката. Запропоновано доповнити відповідною нормою п. 3 ч. 3 ст. 87 КПК України;

науковий висновок щодо необхідності конкретизації переліку матеріалів досудового розслідування, які можуть не надаватись стороні захисту для ознайомлення в порядку ст. 221 КПК України, до яких запропоновано відносити: матеріали, що містять відомості, які становлять державну та/або іншу охоронювану законом таємницю, зокрема інформацію про факт і результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій, матеріали, що містять відомості, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення інших осіб у вчиненні кримінального правопорушення, у тому числі в іншому кримінальному провадженні, а також матеріали, що містять відомості про приватне та сімейне життя інших осіб;

наукове положення про визначення слідчим суддею часу на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в частині доцільності встановлення графіку ознайомлення з такими матеріалами, який має бути відображений в ухвалі та який буде обов'язковим для виконання в першу чергу слідчим;

дістало подальшого розвитку:

аргументація необхідності доповнення переліку учасників досудового розслідування новим суб'єктом – особою, причетність якої до вчинення кримінального правопорушення перевіряється, в частині зазначення, що такою є особа, якій не повідомлено про підозру в порядку ст. ст. 276–279 КПК України за недостатністю доказів для підозри у вчиненні кримінального правопорушення, але щодо якої здійснюються такі слідчі (розшукові) дії, як освідування, особистий обшук, обшук у житлі та іншому володінні особи, огляд у житлі та іншому володінні особи;

пропозиції щодо необхідності розширення кола рішень, дій чи бездіяльності, що можуть бути оскаржені слідчому судді на підставі п. 7 ч. 1 ст. 303 КПК України, в частині віднесення до таких рішень, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора при розгляді, вирішенні клопотань про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також їх виконанні;

можливість проведення судового засідання без участі захисника (крім випадків, за яких участь захисника є обов'язковою) за згодою обвинуваченого на такий розгляд, у зв'язку з чим доведено необхідність внесення відповідного доповнення до ч. 1 ст. 324 КПК України;

пропозиція доповнити ч. 3 ст. 315 КПК України положенням про необхідність подання клопотання прокурором про продовження строку тримання під вартою не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою, з метою забезпечення вчасного продовження строку дії тримання під вартою та забезпечення права сторони захисту завчасно підготуватися до захисту щодо клопотання сторони захисту про продовження строку дії зазначеного запобіжного заходу;

обґрунтування необхідності закріплення в КПК України положення, відповідно до якого участь обвинуваченого в суді апеляційної інстанції в режимі відеоконференції прирівнюється до особистої участі обвинуваченого в розумінні ч. 4 ст. 401 КПК України, проте лише за добровільної згоди обвинуваченого, з метою спрощення процедури апеляційного оскарження та забезпечення розумних строків судового розгляду;

наукове положення про перелік обставин, які має врахувати слідчий суддя при встановленні строку, протягом якого сторона захисту повинна ознайомитися з матеріалами досудового розслідування, в частині доповнення зазначеного переліку такими обставинами: обсяг матеріалів кримінального провадження; складність матеріалів кримінального провадження; характер відомостей, до яких надається доступ; зайнятість захисника в інших процесах; умови ознайомлення з матеріалами.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у:

науково-дослідній діяльності – для подальшого дослідження проблем реалізації права на захист у кримінальному провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів;

правотворчій діяльності – для вдосконалення національного законодавства у сфері реалізації права на захист у кримінальному провадженні відповідно до міжнародних стандартів;

правозастосовній діяльності – для покращення діяльності правоохоронних органів, суду та адвокатури щодо забезпечення права на захист у кримінальному провадженні;

навчальному процесі – при викладанні навчального курсу «Кримінальний процес», спеціальних курсів «Досудове розслідування», «Актуальні проблеми правосуддя у кримінальному провадженні», «Використання практики ЄСПЛ у кримінальному провадженні», «Міжнародно-правова допомога у кримінальному провадженні», «Проблеми вдосконалення кримінального процесуального законодавства», а також у підготовці робочих програм, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, тематики кваліфікаційних робіт із зазначених дисциплін (Акт Національного університету «Одеська юридична академія» від 28.02.2020 р.).

Апробація результатів дослідження. Дисертацію виконано і обговорено на кафедрі кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Основні положення дисертації доповідалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Юридична осінь» (м. Харків, 14 листопада 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «65-річчя Загальної декларації прав людини: дотримання прав людини – пріоритет держави та суспільства» (м. Ужгород, 27–28 грудня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Адвокатура: минуле та сучасність» (м. Одеса, 1 березня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України», присвяченій ювілею академіка С. В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Новітні кримінально-правові дослідження – 2015» (м. Миколаїв, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Особенности адаптации законодательства Молдовы и Украины к законодательству Европейского Союза» (м. Кишинів, 27–28 березня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування» (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України» (м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції» (м. Одеса, 20 травня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Адвокатура: минуле та сучасність» (м. Одеса, 2016 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства (до 70-річчя д.ю.н., професора Юрія Павловича Аленіна)» (м. Одеса, 21 квітня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Традиції та новачі юридичної науки: минуле,

сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції» (м. Одеса, 18 травня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 р.).

Публікації. Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладено у 21 науковій праці, з яких 5 наукових статей опубліковано у фахових виданнях з юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України, 2 наукові статті опубліковано в зарубіжних періодичних виданнях з юридичного напрямку та 14 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (291 найменування), додатків. Загальний обсяг роботи становить 234 сторінки, з яких основний зміст – 184 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **Вступі** обґрунтовується вибір теми дослідження, визначаються зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлюються наукова новизна і практичне значення одержаних результатів, зазначається про апробацію результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Перший розділ «Загальнотеоретичні питання реалізації права на захист у кримінальному провадженні» складається з двох підрозділів і присвячений дослідженню стану наукової доктрини правової природи права на захист, його сутності, структури і вимог до змісту, а також визначенню поняття та системи міжнародних стандартів реалізації права на захист у кримінальному провадженні.

У **підрозділі 1.1. «Поняття, зміст та забезпечення права на захист у кримінальному провадженні»** проаналізовано наукову доктрину захисту у кримінальному провадженні. Зазначено, що в теорії кримінального процесу не склалося єдиного розуміння правової природи захисту. Як базові можна розглядати дві концепції сутності цієї категорії: концепцію вузького та широкого тлумачення поняття захисту. Встановлено, що в основу концепції вузького тлумачення поняття захисту закладено право підозрюваного, обвинуваченого на спростування пред'явленої підозри, обвинувачення. Натомість концепція широкого тлумачення досліджуваної дефініції, визнаваючи за підозрюваним, обвинуваченим вищезазначену правомочність, розширює дію захисту на права, свободи та законні інтереси інших учасників кримінального провадження. Зроблено висновок, що в межах змісту обох концепцій складовою частиною є право на захист як сукупність правомочностей, спрямованих на спростування підозри та обвинувачення. Зазначену основоположну тезу покладено в основу формування концепції дисертаційного дослідження.

Досліджено три принципові аспекти забезпечення права на захист, що відіграють ключову роль у механізмі його реалізації, а саме: встановлення кола правомочностей, які складають зміст права на захист; суб'єктів, яким має бути надано право на захист у кримінальному провадженні; визначення суб'єктів, які відповідно до закону зобов'язані забезпечити право на захист.

Обґрунтовано необхідність доповнення переліку суб'єктів права на захист у ч. 1 ст. 20 КПК України таким учасником кримінального провадження, якому б забезпечувалось право на захист з моменту неформального початку кримінального переслідування.

Зазначено, що суб'єктом права на захист також є юридична особа, щодо якої здійснюється провадження. Такий захист, що полягає у запереченні законності й обґрунтованості застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, здійснюється представником юридичної особи засобами та способами, передбаченими кримінальним процесуальним законодавством.

Підрозділ 1.2. «Міжнародні стандарти реалізації права на захист у кримінальному провадженні: поняття та система» присвячений визначенню поняття та системи міжнародних стандартів реалізації права на захист у кримінальному провадженні з урахуванням положень відповідних міжнародно-правових актів.

Обґрунтовано, що критеріями систематизації стандартів реалізації права на захист мають виступати фундаментальні правомочності сторони захисту щодо спростування підозри, обвинувачення, без забезпечення яких неможливо досягнути справедливого судочинства, а саме: право на інформацію про характер і причини підозри, обвинувачення; право захищати себе особисто; право на участь захисника; право мати процесуальні можливості, необхідні для підготовки свого захисту.

У підрозділі надано характеристику зазначених складових системи міжнародних стандартів реалізації права на захист у кримінальному провадженні та з'ясовано відповідність ним положень КПК України у цій сфері.

Другий розділ «Реалізація права на захист відповідно до міжнародних стандартів під час досудового розслідування» складається з чотирьох підрозділів, у яких розкриваються питання реалізації права на захист в контексті міжнародних стандартів під час вирішення питань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, вчинення окремих процесуальних дій після повідомлення особи про підозру, а також під час завершення досудового розслідування.

У **підрозділі 2.1. «Реалізація права на захист при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження відповідно до вимог міжнародних стандартів»** розглянуто питання реалізації стандартів повної інформованості сторін про докази, що можуть бути використані судом під час ухвалення рішення, а також забезпечення права мати достатній час і можливості для підготовки свого захисту на засадах процесуальної рівності сторін при

вирішенні питань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Критичному аналізу піддано положення ч. 2 ст. 150, ч. 2 ст. 155, ч. 2, 3 ст. 184 КПК України, в яких закріплюється обов'язок слідчого, прокурора додати документи, що підтверджують надання підозрюваному, обвинуваченому копій матеріалів, які обґрунтовують клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади та запобіжного заходу. З урахуванням новітньої практики ЄСПЛ з цих питань і відповідного вітчизняного правозастосовного досвіду сформульовано пропозиції щодо вдосконалення змісту вищезазначених статей КПК України. Додатково обґрунтовано, що в КПК України має бути чітко закріплено положення, відповідно до якого у кримінальних провадженнях, в яких участь захисника є обов'язковою, відлік часу, що є достатнім для підготовки до захисту при розгляді таких клопотань, розпочинається з моменту вручення відповідних матеріалів захиснику.

У **підрозділі 2.2. «Реалізація права на захист під час ініціювання та проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій: міжнародні стандарти та законодавство України»** розглянуто концептуальні питання, пов'язані з реалізацією стороною захисту прав подавати клопотання в порядку ст. 220 КПК України, звертатися до слідчого судді з клопотанням про залучення експерта в контексті виокремленого у практиці ЄСПЛ принципу «рівності зброї» («equality of arms»). Сформульовано пропозиції про внесення відповідних змін та доповнень до ст. ст. 303, 244 КПК України.

Окремо розглянуто проблеми, пов'язані з реалізацією права на захист під час проведення обшуку, в тому числі в контексті оновлення нормативної регламентації процесуального порядку виконання відповідних ухвал слідчих суддів, передбаченого законами України № 2147-VIII від 03.10.2017 р. та № 2213-VIII від 16.11.2017 р. На підставі цього запропоновано внесення низки змін та доповнень до п. 3 ч. 3 ст. 87, частин 1, 3, 5 ст. 236 КПК України.

У **підрозділі 2.3. «Реалізація права на захист у контексті міжнародних стандартів при здійсненні окремих процесуальних дій після повідомлення про підозру»** досліджено проблематику, пов'язану з реалізацією стороною захисту права на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення (ст. 221 КПК України). Окрему увагу приділено дослідженню питання реалізації закріпленого у ч. 1 ст. 221 КПК України права слідчого, прокурора не надавати стороні захисту для ознайомлення ті матеріали, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. З урахуванням усталених позицій ЄСПЛ та правозастосовної практики сформульовано конкретні пропозиції щодо уточнення даного положення ст. 221 КПК України.

Розглянуто проблеми реалізації стороною захисту права на оскарження повідомлення про підозру (п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України) в контексті визначення предмету оскарження, обчислення строків, з яких особа набуває право на таке оскарження, а також кореляції даного провадження з іншими судово-контрольними провадженнями під час досудового розслідування.

Сформульовано конкретні пропозиції про внесення відповідних змін та доповнень до статей 42, 198 КПК України.

У **підрозділі 2.4. «Реалізація права на захист при закінченні досудового розслідування відповідно до вимог міжнародних стандартів»** проаналізовано проблематику реалізації права на захист на заключному етапі досудового розслідування в контексті відповідності міжнародним стандартам, особливо під час ознайомлення сторони захисту з матеріалами кримінального провадження в порядку ст. 290 КПК України.

Обґрунтовано, що з метою раціонального використання часу сторін досудового розслідування, слідчими суддями при встановленні строку на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування за клопотанням сторони захисту повинні враховуватися такі обставини: 1) обсяг матеріалів кримінального провадження; 2) складність матеріалів кримінального провадження; 3) характер відомостей, до яких надається доступ; 4) зайнятість захисника в інших процесах; 5) умови ознайомлення з матеріалами. У зв'язку з цим запропоновано внести відповідні доповнення до ч. 10 ст. 290 КПК України.

Розділ третій «Реалізація права на захист у судовому провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів» складається з трьох підрозділів, в яких досліджується проблематика реалізації міжнародних стандартів права на захист залежно від стадії судового розгляду кримінального провадження з урахуванням п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України.

У **підрозділі 3.1. «Реалізація права на захист під час підготовчого провадження в контексті дотримання вимог міжнародних стандартів»** досліджено відповідність норм КПК України щодо реалізації права на захист на стадії підготовчого судового провадження міжнародним стандартам у цій сфері.

Виявлено недоліки передбаченої КПК України процедури ознайомлення сторони захисту з матеріалами кримінального провадження на стадії підготовчого судового провадження, у зв'язку з чим в деяких випадках сторона захисту не змогла скористатися таким правом. Задля гарантування реальної можливості сторони захисту ознайомитися з матеріалами кримінального провадження запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 317 КПК України та доповнити її таким реченням: «Матеріали досудового розслідування, відкриті стороною обвинувачення та захисту в порядку статті 290 цього Кодексу, надаються до суду сторонами на початку підготовчого провадження». Це дозволить гарантувати, що матеріали кримінального провадження будуть знаходитись в суді та до них завжди зможуть отримати доступ як сторона обвинувачення, так і сторона захисту.

У **підрозділі 3.2. «Реалізація права на захист під час судового розгляду в суді першої інстанції відповідно до вимог міжнародних стандартів»** проаналізовано процедури залучення захисника (в тому числі й третіми особами в інтересах обвинуваченого), відмови від захисника на стадіях

судового розгляду, а також особливості реалізації прав на захист під час дослідження доказів.

Встановлено, що положення ст. 48 КПК України не забезпечують право підозрюваного чи обвинуваченого на вільний вибір захисника, адже у них фактично відсутня можливість відмовитись від захисника, якого було залучено іншими особами для захисту прав та інтересів підозрюваного чи обвинуваченого. У зв'язку з цим запропоновано внести зміни до ч. 1 ст. 48 КПК України, внаслідок яких підозрюваний та обвинувачений не будуть обмежені у своєму праві вільного вибору захисника, а сторона обвинувачення буде мати додаткове підтвердження, що таке право було гарантовано стороні захисту, а, отже, воно не буде предметом оскарження кінцевого судового рішення.

У підрозділі запропоновано усунути колізію між КПК України та Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» в частині залучення адвоката іншими особами та викласти ч. 4 ст. 27 зазначеного Закону в такій редакції: «Договір про надання правової допомоги може укладатися на користь клієнта іншою особою. В такому випадку клієнт у подальшому повинен надати свою згоду на представництво своїх інтересів відповідним адвокатом».

У **підрозділі 3.3. «Реалізація права на захист під час перегляду судових рішень відповідно до вимог міжнародних стандартів»** досліджено процедури реалізації права на захист під час перегляду судових рішень в апеляційному та касаційному порядку. Встановлено, що подібність процедур судового розгляду в судах першої, апеляційної та касаційної інстанцій (а також при перегляді судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами) є наслідком дублювання недоліків правового регулювання реалізації права на захист на всіх стадіях судового розгляду. У підрозділі досліджено порядок особистої участі обвинуваченого та засудженого у судових засіданнях та виявлено недосконалість його правового регулювання КПК України. У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність внесення змін до статей 336 та 401 КПК України з метою надання можливості обвинуваченому та засудженому брати активну участь у судових засіданнях, у тому числі й шляхом проведення відеоконференції.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** викладено найбільш важливі теоретичні положення дисертаційного дослідження та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного КПК України відповідно до міжнародних стандартів реалізації права на захист у кримінальному провадженні.

1. Право на захист у кримінальному провадженні – це сукупність процесуальних прав, наданих підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, виправданому, особі, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, особі, причетній до вчинення кримінального правопорушення перевіряється, юридичній особі, щодо якої здійснюється

провадження, для спростування твердження про причетність особи до вчинення або вчинення особою кримінального правопорушення, суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, а також недопущення порушення та необґрунтованого обмеження їх особистих і майнових прав.

2. Міжнародні стандарти реалізації права на захист у кримінальному провадженні – це проголошені в міжнародно-правових актах і прецедентній практиці міжнародних судових установ принципи, норми та рекомендації, які закріплюють стандартизовані правила поведінки учасників кримінального провадження щодо забезпечення суб'єктам права на захист можливостей для спростування твердження про причетність особи до вчинення або вчинення особою кримінального правопорушення, суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

3. Аналіз міжнародних стандартів реалізації права на захист у кримінальному провадженні та практика ЄСПЛ надає змогу визначити їх систему за критерієм фундаментальних правомочностей сторони захисту щодо спростування підозри, обвинувачення, без забезпечення яких неможливо досягнути справедливого судочинства, яку складають такі стандарти: 1) стандарти реалізації права на інформацію про характер і причини підозри, обвинувачення; 2) стандарти реалізації права на самозахист; 3) стандарти реалізації права на професійний захист; 4) стандарти можливостей підготовки захисту. Чинний КПК України в частині реалізації права на захист в цілому відповідає вимогам міжнародних стандартів, проте окремі його норми потребують удосконалення.

4. Визначальною передумовою реалізації права на захист під час розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (далі – ЗЗКП) в контексті міжнародно-правових вимог є дотримання стандарту повної інформованості сторін про докази, що можуть бути використані судом під час ухвалення рішення. В межах підготовки до розгляду клопотання про ЗЗКП сторона обвинувачення повинна надати стороні захисту всі матеріали, що обґрунтовують його доводи, включаючи результати негласних слідчих (розшукових) дій. Винятком із цього правила можуть бути лише випадки, пов'язані з необхідністю забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.

5. Реалізація міжнародних стандартів права мати достатній час і можливості для захисту при розгляді клопотань про застосування ЗЗКП вимагає внесення до Розділу 2 КПК України низки доповнень та уточнень, зокрема: закріплення правила, відповідно до якого у кримінальних провадженнях, в яких участь захисника є обов'язковою, відлік часу, що є достатнім для підготовки до захисту при розгляді такого клопотання, розпочинається з моменту вручення відповідних матеріалів захиснику; чіткого нормативного визначення права сторони захисту ознайомитися зі змістом клопотання про застосування запобіжного заходу в разі його зміни та доповнення в порядку, передбаченому ст. 185 КПК України, а також під час розгляду клопотання

про застосування обраного запобіжного заходу в порядку, передбаченому ч. 6 ст. 193 КПК України; розширення повноважень слідчого судді щодо перевірки дотримання права сторони захисту мати достатній час і можливості для захисту шляхом встановлення обов'язку з'ясувати перед початком судового розгляду про факт вручення підозрюваному, його захиснику копій клопотання про застосування ЗЗКП та матеріалів, які його обґрунтовують.

6. Положення ст. 221 КПК України в частині визначення переліку відомостей, що можуть не надаватись стороні захисту для ознайомлення під час досудового розслідування до його завершення, не відповідають вимогам міжнародних стандартів щодо реалізації стороною захисту права мати повний доступ до матеріалів кримінального провадження та має бути уточнене з урахуванням стандартів обмеження даного права, виокремлених у прецедентній практиці ЄСПЛ. У зв'язку з цим слід викласти перше речення ч. 1 ст. 221 КПК України, після словосполучення «про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», у такій редакції: «матеріалів, що містять відомості, які становлять державну та/або іншу охоронювану законом таємницю, зокрема інформацію про факт та результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій, матеріалів, що містять відомості, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення інших осіб у вчиненні кримінального правопорушення, у тому числі в іншому кримінальному провадженні, а також матеріалів, що містять відомості про приватне та сімейне життя інших осіб».

7. Аналіз міжнародних стандартів реалізації права на захист на завершальному етапі досудового розслідування дозволяє дійти висновку, що в ч. 10 ст. 290 КПК України слід передбачити обов'язок слідчого та прокурора подавати до слідчого судді не лише клопотання про встановлення строку ознайомлення з матеріалами досудового розслідування, а і графік, протягом якого вони можуть надати доступ до таких матеріалів (не більше 8 годин на один робочий день за весь період або протягом окремих робочих днів). Такий графік також має бути затверджений ухвалою слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування.

8. При реалізації права на захист під час підготовчого провадження згідно з чинним КПК України не враховуються можливості підготовки захисту відповідно до міжнародних стандартів. З метою забезпечення права сторони захисту на ознайомлення з клопотанням про продовження строку дії запобіжного заходу, яке у випадку закінчення строків такого запобіжного заходу після направлення обвинувального акта до суду повинно розглядатися у максимально короткі строки, необхідно внести зміни до частини третьої ст. 315 КПК України та викласти її в такій редакції: «3. Під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. При розгляді таких клопотань суд додержується правил, передбачених розділом II цього Кодексу. При цьому клопотання про продовження строку

тримання під вартою має бути подано прокурором не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою. У випадку порушення зазначеного строку обвинувачений має бути звільнений з-під варти в останній день дії попередньої ухвали про тримання під вартою».

9. У зв'язку з порушеннями прав обвинуваченого, які можуть бути допущені при дослідженні показань з чужих слів, а також через неспроможність піддавати такі показання сумніву в суді у зв'язку з неможливістю допиту первинного свідка стороною захисту та з метою приведення норм КПК України у відповідність до вимог міжнародних стандартів, необхідно уточнити процедуру використання показань з чужих слів, які направлені на доведення винуватості особи. Доцільно доповнити окремим реченням частину шосту ст. 97 КПК України такого змісту: «Показання з чужих слів визнаються недопустимим доказом, якщо вони використовуються для встановлення обставин, передбачених пунктом 2 частини першої статті 91 цього Кодексу».

10. З метою усунення суперечностей між нормами КПК України в частині забезпечення участі обвинуваченого в судовому розгляді в суді апеляційної інстанції та оперативності у розгляді кримінального провадження і приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів, необхідно викласти частину четверту ст. 401 КПК України в такій редакції: «4. Обвинувачений підлягає обов'язковому виклику в судові засідання для участі в апеляційному розгляді або, за його згодою, для участі в режимі відеоконференції, якщо в апеляційній скарзі порушується питання про погіршення його становища або якщо суд визнає обов'язковою його участь, а обвинувачений, який утримується під вартою, – також у разі, якщо про це надійшло його клопотання».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Бабчинська Т. В. Міжнародно-правові стандарти судочинства та їх реалізація в положеннях кримінального процесуального законодавства України. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 37. Т. 3. С. 84–90.

2. Бабчинська Т. В. Деякі аспекти реалізації права на захист у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 6. С. 166–171.

3. Бабчинська Т. В. Адвокатура як правозахисний механізм у кримінальному судочинстві. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 2. С. 12–19.

4. Бабчинська Т. В. Забезпечення права на захист з моменту неформального початку кримінального переслідування. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 20. С. 207–215.

5. Бабчинська Т. В. Реалізація міжнародних стандартів права на захист при дослідженні показань під час судового засідання. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 2 (27). С. 157–161.

6. Бабчинская Т. В. Проблематика участия защитника в предварительном судебном заседании согласно Уголовно-процессуальному кодексу Украины. *Legal Vista*. 2019. № 11/2. С. 3–6.

7. Бабчинська Т. В. Міжнародно-правові стандарти реалізації права на захист під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 5/3. С. 13–19.

8. Кравчук Т. В. Становлення та розвиток інституту захисту в кримінальному провадженні. *Юридична осінь 2013 року* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 14 листопада 2013 р.). Харків : Право, 2013. С. 423–426.

9. Кравчук Т. В. Реалізація права на захист в кримінальному провадженні. *65-річчя Загальної декларації прав людини: отримання прав людини – пріоритет держави та суспільства*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 27–28 грудня 2013 р.). Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2013. С. 200–203.

10. Кравчук Т. В. Статус захисника у світлі нового Кримінального процесуального кодексу України. *Адвокатура: минуле та сучасність* : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, аспірантів та студентів (м. Одеса, 1 березня 2014 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 193–195.

11. Кравчук Т. В. Реалізація права на захист як одна з головних гарантій кримінального процесу. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої ювілею академіка С. В. Ківалова (м. Одеса, 16–17 травня 2014 р.). Одеса : Юридична література, 2014. Т.1. С. 722–725.

12. Бабчинська Т. В. Презумпція невинуватості у розрізі виконання положень статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод крізь призму практики Європейського суду з прав людини. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2015* : збірник наукових праць (м. Миколаїв, 2015 р.). Миколаїв : Іліон, 2015. С. 71–75.

13. Бабчинская Т. В. Право на равенство в неравных условиях. *Особенности адаптации законодательства Молдовы и Украины к законодательству Европейского Союза* : материалы Международной научно-практической конференции (г. Кишинев, 27–28 марта 2015 г.). Кишинев, 2015. Ч. 2. С. 63–66.

14. Бабчинська Т. В. Окремі питання щодо реалізації права на захист на початку досудового розслідування. *Сучасне кримінальне провадження України: доктрина, нормативна регламентація та практика функціонування* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 квітня 2015 р.) / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2015. С. 125–128.

15. Бабчинська Т. В. Щодо порушення права на захист у кримінальному провадженні. *Правові та інституційні механізми забезпечення сталого розвитку України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції

(м. Одеса, 15–16 травня 2015 р.). Одеса : Юридична література, 2015. Т. 2. С. 361–364.

16. Бабчинська Т. В. Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та рішень Європейського суду з прав людини в правозастосовчій практиці України. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 20 травня 2016 р.). Одеса : Юридична література, 2016. Т. 2. С. 349–352.

17. Бабчинська Т. В. Окремі питання реалізації права на захист у кримінальному провадженні відповідно до ч. 3 ст. 349 КПК України. *Адвокатура: минуле та сучасність* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Одеса, 2016 р.). Одеса : Фенікс, 2016 р. С. 224–226.

18. Бабчинська Т. В. Сутність та значення поняття «право на захист» у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 70-річчю д.ю.н., професора Юрія Павловича Аленіна (м. Одеса, 21 квітня 2017 р.). Одеса : Юридична література, 2017. С. 134–138.

19. Бабчинська Т. В. Реалізація права на захист на початку судового розгляду кримінального провадження. *Традиції та новачії юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Т. 2. С. 404–406.

20. Бабчинська Т. В. Поняття міжнародно-правових стандартів реалізації права на захист у кримінальному провадженні. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 2. С. 333–337.

21. Бабчинська Т. В. Співвідношення засади забезпечення права на захист з недопустимістю розголошення відомостей досудового розслідування. *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 травня 2019 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 2. С. 359–362.

АНОТАЦІЯ

Бабчинська Т. В. Реалізація права на захист у кримінальному провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2020.

Дисертація є першим у сучасній науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням реалізації права на захист у кримінальному провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів.

У дисертації з'ясовано стан дослідження правової природи захисту у кримінальному провадженні, визначено поняття, зміст та забезпечення права на захист у кримінальному провадженні. Визначено систему міжнародних стандартів реалізації права на захист у кримінальному провадженні та охарактеризовано міжнародні стандарти реалізації права на захист при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження на предмет відповідності ним положень КПК України в цій сфері.

Розглянуто реалізацію права на захист під час ініціювання та проведення слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій у контексті відповідності міжнародним стандартам. З'ясовано реалізацію права на захист при здійсненні окремих процесуальних дій після повідомлення про підозру відповідно до вимог міжнародних стандартів. Охарактеризовано реалізацію права на захист при закінченні досудового розслідування в контексті відповідності норм КПК України міжнародним стандартам. Розглянуто реалізацію права на захист під час підготовчого провадження в національній юридичній практиці відповідно до вимог міжнародних стандартів. Охарактеризовано реалізацію права на захист під час судового розгляду в суді першої інстанції в контексті дотримання міжнародних стандартів та з'ясовано реалізацію права на захист під час перегляду судових рішень в національному законодавстві на предмет дотримання вимог міжнародних стандартів.

Сформульовано теоретично обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України в частині забезпечення права на захист у кримінальному провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів.

Ключові слова: право на захист у кримінальному провадженні, реалізація права на захист у кримінальному провадженні, міжнародні стандарти реалізації права на захист у кримінальному провадженні, досудове розслідування, судове провадження, перегляд судових рішень.

АННОТАЦІЯ

Бабчинская Т. В. Реализация права на защиту в уголовном производстве в соответствии с требованиями международных стандартов. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2020.

Диссертация является первым в современной науке уголовного процессуального права специальным комплексным исследованием реализации права на защиту в уголовном производстве в соответствии с требованиями международных стандартов.

В диссертации проанализировано состояние исследования правовой природы защиты в уголовном производстве. Отмечено, что в научной доктрине отсутствует единое понимание защиты в уголовном производстве. Установлено, что в контексте концепции справедливого судопроизводства защиту в уголовном производстве можно рассматривать в двух значениях: 1) узкого толкования, сводит понятие защиты к совокупности правомочностей, составляющих содержание права на защиту; 2) широкого толкования, в соответствии с которым всем лицам, которые привлекаются к уголовному судопроизводству, гарантируется защита их прав, свобод и законных интересов.

Проанализированы положения международно-правовых актов, в которых формулируются требования по обеспечению права на защиту в уголовном производстве и сформирована система соответствующих международных стандартов, которая состоит из следующих групп: 1) стандарты реализации права на информацию о характере и причине подозрения, обвинения; 2) стандарты реализации права на самозащиту; 3) стандарты реализации права на профессиональную защиту; 4) стандарты возможности подготовки своей защиты. Критериями классификации стандартов предложено считать фундаментальные правомочия стороны защиты об опровержении подозрения, обвинения, без обеспечения которых невозможно достичь справедливого судопроизводства.

Рассмотрена реализация права на защиту при совершении отдельных процессуальных действий после сообщения о подозрении в соответствии с требованиями международных стандартов. Исследована проблематика, связанная с реализацией стороны защиты права на ознакомление с материалами досудебного расследования до его завершения (ст. 221 УПК Украины). Особое внимание уделено исследованию вопроса о реализации права следователя, прокурора не предоставлять стороне защиты для ознакомления те материалы, ознакомление с которыми на этой стадии уголовного производства может повредить досудебному расследованию (ч. 1 ст. 221 УПК Украины). С учетом практики ЕСПЧ и судов Украины сформулированы конкретные предложения по уточнению содержания указанной нормы.

Охарактеризована реализация права на защиту при окончании досудебного расследования в соответствии с требованиями международных стандартов, а именно – проанализирована проблематика реализации международных стандартов права на защиту на заключительном этапе досудебного расследования, особенно во время ознакомления стороны защиты с материалами уголовного производства в порядке ст. 290 УПК Украины.

Проанализирована реализация права на защиту в ходе судебного разбирательства в суде первой инстанции на предмет соответствия требованиям международных стандартов. Исследуется процедура привлечения защитника (в том числе и третьими лицами в интересах обвиняемого), отказа от защитника на стадиях судебного разбирательства, а также особенностям реализации права на защиту в ходе исследования доказательств.

Сформулированы теоретически обоснованные предложения по совершенствованию действующего уголовного процессуального законодательства Украины в части обеспечения права на защиту в уголовном производстве в соответствии с требованиями международных стандартов.

Ключевые слова: право на защиту в уголовном производстве, реализация права на защиту в уголовном производстве, международные стандарты реализации права на защиту в уголовном производстве, досудебное расследование, судебное производство, пересмотр судебных решений.

SUMMARY

Babchynska T. V. Exercise of the right to protection in criminal proceedings in accordance with the requirements of international standards. – Manuscript.

Dissertation for the scientific degree of the Candidate of Legal Sciences, specialty 12.00.09 – Criminal Process and Criminology; Forensic Examination; Operation Search Activity. – National University “Odessa Law Academy”, Odessa, 2020.

The dissertation is the first special comprehensive study of the realization of the right to defense in criminal proceedings in accordance with the requirements of international standards in the national science of criminal procedural law.

The state of study of the legal nature of defense in criminal proceedings was determined, the concept, content and protection of the right to defense in criminal proceedings were defined in the thesis. A system of international standards for ensuring the realization of the right to a defence in criminal proceedings has been established and international legal standards for the realization of the right to a defence in the application of measures to ensure criminal proceedings for compliance with the provisions of the Code of Criminal Procedure of Ukraine in this area have been described.

The realization of the right to protection during the preparatory proceedings in the national legal practice in accordance with the requirements of international standards is considered. The exercise of the right to a defence in individual proceedings after reporting a suspicion in accordance with international standards has been found. The implementation of the right to protection at the end of the preliminary investigation in the context of compliance with the Code of Criminal Procedure of Ukraine with international standards was described. The implementation of international standards of the right to protection during preparatory proceedings in national legal practice was considered. The exercise of the right to a defence during trial in the context of compliance with international standards was described and clarified the exercise of the right to protection during the review of court decisions in national law for compliance with international standards.

Key words: right to a defense in criminal proceedings, realization of the right to protection in criminal proceedings, international standards for the exercise of the right to defense in criminal proceedings, pre-trial investigation, court proceedings, revision of court decisions.

Підписано до друку 20.10.2020 р. Формат 60х90/16.
Ум.-друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 2009-05.

Видавець і виготовлювач ПП «Фенікс»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.02).
м. Одеса, 65009, вул. Зоопаркова, 25
Тел. (048) 7777-591.